

**МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МЕДИЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА УСТАНОВА «ІНСТИТУТ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я
ІМ. О. М. МАРЗЄЄВА НАМН УКРАЇНИ»
ГО «УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я»**

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

*ЗБІРКА ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ НАУКОВО–ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ
до 140-річчя з дня народження О.М. Марзєєва
(дев'ятнадцяті марзєєвські читання)
Випуск 23*

19 жовтня 2023 р.
м. Київ

ПРЕДМЕТНА МЕДИЧНА ГРАМОТНІСТЬ ЯК ВАГОМА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНИХ УЧНІВ

Теклюк Р.В., Сергета І.В.

Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова, м. Вінниця

У сучасній профілактичній медицині дефініцію «здоров'я» розглядають як континуум природних станів життєдіяльності, процес формування та підтримки динамічної рівноваги функцій організму і на соматичному, і на психічному рівнях, який забезпечує оптимальну адаптацію індивідуума до природного і соціального середовища перебування відповідно до потреб цього індивідуума в реалізації біологічних і соціальних функцій та збереженні максимальної тривалості життя. Саме свідоме ставлення до здоров'я слід вважати системоутворювальною складовою успішної профілактики захворювань. Тим більше, що в їх узагальненій структурі, серед причин смертності одне із перших місць займають ті, що пов'язані з умовами життя і поведінковими чинниками ризику. Відповідно первинна профілактика має здійснюватися на індивідуальному рівні в ході виконання активної діяльності самої людини.

Основою первинної профілактики в сфері зміцнення здоров'я дівчат і юнаків є актуалізація здоров'язберігаючої поведінки, формування здорового способу життя через підвищення контролю особистості за власним здоров'ям, поглиблення гігієнічних знань, а також усунення зовнішніх несприятливих чинників та запровадження міжгалузевих системних заходів охорони здоров'я здобувачів освіти. Таким чином, у питаннях збереження, формування та зміцнення здоров'я учень має розглядатися як чітко окреслений діяльний суб'єкт, більш спроможний до активної зміни навколишнього середовища, ніж до пасивної реакції на нього.

З іншого боку, не можна не відзначити, що нині існує понад 150 різноманітних визначень здоров'я, аналіз яких, дійсно, дозволяє говорити про багатокомпонентність і багатоаспектність цього поняття. Парадигмальний перехід від патоцентричної до саноцентричної концепції (тобто здоров'язберігаючої стратегії медицини), що відбувається в сучасній медицині, спричинив наступні зміни у підходах до вивчення здоров'я в цілому.

Так, медична модель здоров'я, яка впродовж тривалого часу переважно фокусувалась на відсутності хвороб, була заміщена біопсихосоціальною моделлю, згідно з якою здоров'я виступає індикатором ступеня пристосованості індивідуума до біосоціального середовища, яке його оточує, а саме здоров'я є результатом не лише біологічних, але й психологічних, поведінкових та соціальних процесів.

Натомість нормоцентрична методологія дослідження здоров'я, заснована на виявленні середньостатистичних показників норми функціонування організму і формулюванні універсальних рекомендацій щодо збереження здоров'я, доповнюється концепцією індивідуального здоров'я, яка зорієнтована на фенотипні особливості індивідуума, що виникли шляхом поєднання генетичних передумов і умов життєдіяльності.

Разом з тим нормоцентрична орґаноцентрична спрямованість досліджень поступово була витіснена холістичною концепцією здоров'я, яка розглядає функціонування організму як цілісної системи, окремі компоненти якої перебувають у тісній взаємодії, котру необхідно враховувати під час визначення загального рівня здоров'я.

Нарешті, розробка профілактичних заходів на основі дослідження механізмів патогенезу доповнена дослідженнями у сфері салютогенезу. У цьому контексті потрібно відзначити, що перенесення фокусу уваги з хвороби на здоров'я надало стрімкий поштовх розвитку теорії салютогенезу (у вітчизняній термінології «саногенезу»). Поняття «салютогенез» (від лат. *salus* – «здоров'я», гр. *genesis* – «походження») виникло у межах теорії соціальної медицини на противагу провідним положенням епідеміології. Якщо остання вивчає причини і фактори поширення захворювань, то салютогенез позначає підхід, який зорієнтований на вивчення питань щодо чинників і особливостей структури здоров'я різних категорій населення. Відповідно такі заходи охорони здоров'я, як профілактика та лікування хвороб, доповнюються зміцненням здоров'я (health promotion) як ключовим механізмом процесу.

Разом з тим результати наших досліджень визначають як цілком доцільне введення та подальше широке використання поняття «предметна медична грамотність», що визначає ступінь оволодіння індивідом конкретними знаннями, уміннями і навичками з проблем, які стосуються збереження та зміцнення здоров'я. Саме тому до числа пріоритетних напрямків реалізації профілактичної роботи з представниками різних вікових груп і, зокрема, з особами учнівського віку, слід віднести перелік тем, котрі стосуються особливостей розвитку ризикованих форм поведінки, недостатньої рухової активності, репродуктивного здоров'я, розладів харчування, навчального, виробничого, побутового і транспортного травматизму.

Важливим є й те, що предметна медична грамотність підлягає процесу чіткого кількісного обчислення на підставі проведення як скринінг-тестування, так і цілої низки популяційних опитувань або прямого спостереження в реальних умовах.

Більше того, згідно з даними проведених досліджень, оцінка рівня предметної медичної грамотності як явища має здійснюватися відповідно до наступних показників: відношення особи до здоров'я; розуміння особою медичної інформації; знання про причини хвороб і фактори ризику їх виникнення, методи запобігання, а також здатність розпізнавати окремі симптоми; соціальна підтримка і доступність медичного забезпечення; здатність адекватно контактувати з працівниками сфери охорони здоров'я; активність у здобутті інформації щодо власного здоров'я; здатність до свідомого прийняття рішень щодо власного здоров'я тощо.

Саме тому успішність впровадження медико-профілактичних рекомендацій у щоденне життя певного індивідууму в значній мірі залежить від його психофізіологічного стану, особливостей особистості, відношення до здоров'я, а також підтримки оточуючих осіб та медичного персоналу.